

Irakurzaletasuna hezkuntza sistemaren helburu?

UR APALATEGI

Azken hogei urteetan gurean nagusitzen joan den ustea da irakaskuntza sistemak irakurzaletasuna —edo literaturzaletasuna, nahiz ez diren gauza bera eta bakarra— sortu behar duelakoa. Hala literaturari buruzko tesi lanetan, nola pedagogoen saiakeretan nahiz hezkuntzari loturiko erabaki politikoetan aurkituko dira ideia horren pixkanakako nagusitzearen zantzuak. Halako planteamentuaren osagai diren kontzeptuak zehazki birdefinitzea komeni da baleztapena bere osotasunean defendagarria ote den haztatu ahal izateko. Zer da literatura deitzen duguna? Zaleatasuna eta plazerra sinonimoak al dira? Zein harreman du hezkuntzak plazerrarekin? Zergatik da beharrezkoa literatura irakastea? *Beharrezkoa* ote da literatura irakastea? Zaleatasuna transmititu al daiteke? Hona gure gogoeta ardaztuko duten galdera nagusiak.

1.- Literaturaren ideia inplizito bat

Apokaliptikoa izan ala integratua? Horra Umberto Eco duela zenbait urte, oraindik ere postmodernian sartzen ari ginela luzatzen zigun galdera¹. Eta zaila zaigu, gaur ere, erantzutea. Gustatuko litzaidake, izan ere, integratua izatea, guay posmodernoan bihurtzea eta egoera honen alde onak ikusten (edo asmatzen) saiatzea. Baina, guay izateak ere nekatu egiten du, beste edozein gauzak bezalaxe. Gaur, hain zuzen, nekatu samar nagoen egun horietakoa da. Horre-

(1) *Apocalitici e integrati*, Milano, Bompiani, 1965.

gatik, ziurrenik bati baino gehiagori apokalptikoegia irudituko zala nire jarduna, nahiz, zin dagit, indarrak egin ditudan guay-ari eusten, ahal izan dudana neurrian.

Behin eta berriro, han eta hemen, entzuten den musikatxoa da literaturaren (euskal literaturaren) irakaskuntzan pedagogia berritzaileek izan duten eta izan beharko luketen eragin positiboari buruzkoa. 1970etik aurrera gizarte aurreratuetan garatu den «didaktika komunikatiboa» deritzanaren abaroan hainbat berrikuntza sartu dira literaturaren irakaskuntza ereduetan. Hona, esaterako, Idurre Alonsok bere doktorego tesian nola deskribatzen dituen: «Literaturaren didaktikan funtsezko bihurtu zen [...] ikasketa prozesuan ikaslearen beharrak eta gaitasuna kontuan hartzea, bai eta ikasleak ikasteko motibatzea ere»¹. «[...] literaturaren historiak ez zituen betetzen ikaslerik gehien beharrak, eta haien interesetatik aldendu egiten zen. Horri lotuta, [...] nahitaezko iritzi zitzaion ikasketen eta esperientzia sozialen arteko lotura berreskuratzeari»². «[...] ikasleari egunerokotasunean baliagarri izango zitzaizkion edukiei eman zitzaion lehentasuna»³. «[...] horrek ekarri du literaturaren didaktikan ikasleen interesetatik gertu dauden liburuak hobestea»⁴. «[...] literaturaren bidez ikaslearen gaitasun komunikatiboak garatu [behar dira]»⁵. «Irakurgaiak dagokienez, komeni da gogora ekartzea 1970 eta 1980eko hamarkadetan ikasleen gertuko izan zitezkeen irakurgaiak hobetsi zituztela pedagogia berritzaileen aldeko zenbait pentsalari eta irakaslek. Ordu arteko irizpideak (meritu literarioaren arabera) iraulta, ikasleen komunikazio gaitasuna garatzen lagunduko zuten irakurgaiak proposatzea hobetsi zen, ikasleen gaitasunetik eta motibaziotik abiatuz eta zailtasunak modu gradualean areagotuz. Horrek irakurgaien corpusa asko zabaltzea ekarri zuen ikastetxeetan; gurean ere adierazgarria da, gaur egun, irakurtzen diren izenburuen ugaritasuna»⁶.

Literaturaren didaktikari buruzko diskurtso hau ez dago Idurre Alonsoren lanaren lehen planoan. Ez da hori bere tesiaren gaila.

- (1) Idurre Alonso, *Euskal literaturaren didaktika Hego Euskal Herriko Batxilergoan*, EHU 2009ko martxoaren 31n aurkeztutako doktoretza tesia, 47. or.
- (2) *Ibid.*
- (3) *Ibid.* 56. or.
- (4) *Ibid.*, 62. or.
- (5) *Ibid.*, 63. or.
- (6) *Ibid.*, 292. or.

Horregatik, nire jarduna ez da, inolaz ere, Idurreren tesiaren kritika bat, ez bedi gaizki ulertu. Diskurtso hau Idurrek kanonaren erakuntzan irakaskuntzak izan dezakeen paperaz egiten duen hausnarketa txit interesgarriaren background-a baino ez da. Eta, horregatik, egiaren ebidentzia diskretuaz eskaintzen dizkigu literaturaren didaktikari buruzko ideia hauek Idurrek, ohartu gabe, apika, literaturaren izaeraz ideologia inplizito bat garraiatzen duela, gaur egun guztiz naturalizatu dena gure artean, oharkabean pasatzeraino. Honetaz egin nahi nuke gogoeta.

Literaturaren didaktikari buruzko diskurtso dominante inplizito honek literaturzaletasuna eta hezkuntza sistema lotu egiten ditu. Gauza jakintzat jotzen du hezkuntza sistemak irakurzaletasuna sustatu behar duela, are, irakurzaletasuna fabrikatu egin behar duela, ikasleak irakurzaletu behar dituela. Baleztapeak ez du eztabaidarik mezezi.

Ideia hauek, egia esan, euskal esparruan badute aitzindaririk. Mari Jose Olaziregiren tesian jadanik aurki zitezkeen, 1996an¹. Ordu hartan Olaziregik berrikuntza gisa proposatzen zituen, literaturaren militante gisa aurkeztuaz bere burua. Ondo gogoratzen badut, tesi hartan egileak aldarrikatzen zuen bera ez zela soilik lan zientifikoa egiten ari, baizik eta literaturaren irakaskuntza moldeak aldatzeko proposamenak formulatzea zuela helburu. Irakaskuntza horren errealitatea aldatze aldera.

Hona tesi lan hartatik ateratako aipamen bat: «Irakurketa literarioa benetan plazerrezkoa izan dadin, alde batera utzi beharko lirateke eskoletan egun indarrean dauden hainbat joera kaltegarri (irakurgai zaharkituz osaturiko zerrrendak, testu-analisi etengabeak, idazlan urritasuna, irakurketa ozenen eskasia, nobedadeen informazio falta, ...)»²

Ez dut ukatuko ideia hauen garrantzia edota eragin positiboa, ezta aurreko sistema zaharkituak zituen akatsak ere. Baina beharrezkoa iruditzen zait, beste behin ere, diskurtso honen atzean dau-

(1) Mari Jose Olaziregi, *Literatura eta irakurlea. Testu-estrategietatik soziologiara* Bernardo Atxagaren unibertso literarioan, EHU defendatua 1996ko urrian.

(2) *Ibid.*, 221. or.

den auresuposatu ideologikoak azaleratzea. Gauzak argiago ikusten lagunduko digulakoan nago.

2.- Plazerraren obligazioa

Plazerraren zibilizazio batean bizi garela ukatzea zaila da. Hedonismoa da, inolako dudarik gabe, egungo balore zentrala, etxerorraz kapitalista neo-liberala zutik mantentzen duen giltzarria (hitz honen zentzu etimologikoan). Plazerraren apologiarik gabe ez dago masa kontsumorik, eta masa kontsumorik gabe agur produktibismoa eta hazkundera, eta etengabeko hazkunderik gabe ez dago kapitalismorik. Esan daiteke plazerrarena kapitalismoak bere garapen mugagaberako sortu duen ideologia dela. «Kapitalismo aurreratu» deritzonaren aurkikuntza geniala. Modu berean, paraleloki, demokrazia kapitalismoak bere garapen etengaberako promozionatu duen sistema politikotzat jo daiteke, honek baitirudi kontsumo tasa gorena lortzen lagundu dezakeen sistema. Oraingoz... Hartara, demokrazia da markoa eta plazerra, berriz, marko horretan gauzatu litekeen eskubide-betebehar (edo betebehar-eskubide) bakarra.

Bada, literaturaren inguruko diskurtsoa ere plazerraren erretorikaz kutsatuta dabil azken hamarkadetan. Eta ez da kasualitatea, noski, Alonso eta Olaziregiren tesiak euskal literatura merkatuaren aroan sartu eta ondorengoak izatea¹. Ikusi dugun moduan, irakaskuntzaren munduan gaur egun nagusi den diskurtsoa plazerraren inguruko diskurtsoa da, irakurzaletasunaren ingurukoa. Zeren zer da zaletasuna ez bada plazerra? Jakina, literatura eta plazerra betidanik egon dira lotuta, ez da atzokoa literaturak plazerra eman dezakeelako ustea. Horazio-ren «castigat ridendo mores» hark plazerraren dimentsioari lotzen zion literatura. Ezinbestean. Haatik, gaurko egoerarekin konparatuta funtsezko diferentzia bat dakusagu. Hala, Horazio-ren aforismoak ez dio plazerrari lehentasuna ematen. Ondo ohartzen

(1) Niri dagokidanean, merkatuaren aroaren agerpena 1993an kokatzen dut, gure idazle abangoardista arrakastatsuen, ordurarte beti literatur forma komertzialen aurka azaldu zena bere adierazpen nahi idazletzaren praktikan, eskenatokira thriller batekin itzultzen den urtea. Bernardo Atxagaren *Gizona bere bakardadean*-ek (Pamiela, 1993) kontsumozko euskal literaturari ateak zabaltzen dizkio eta, bide batez, eleberriarren hegemoniari euskal sistema literarioan.

bazarete, lehentasuna «castigat mores» lokuzioak dauka. Literatura, errromatarrentzat, hezkuntza tresna bat da, hezkuntza moralaren tresna. Jarrera eta ohitura onak –gizartearentzat onuragarriak– kutsatzea du helburu literaturak. Plazer literarioa ez da helburua, bitartekoa baizik. Eta Aristotelesek berak ere hala ikusten du literaturara, tragedia pasioaren purgatze tresna gisa aurkezten duenean. Platon, jakina denez, ez da fio literaturaz. Beldurra dio. Hain zuzen, plazerrak garrantzi handiegia duelako sorkuntza literarioan eta plazerrak birtutetik aldendu dezakeelako hiritar birtutetsu ideala.

Erdi Aroan hiritar errromatarraren birtuteen gorazarreak ethos kristauaren gorazarreari utziko dio lekukoa, baina literaturak ez dio, haatik, heziketa moralerako tresna izateari utziko; XVI. mendetik aurrera, Europan estatu-nazioak eratzen hasten diren unean, eta hizkuntza bulgarrak latina baztertzeko nahikeria erakusten hasten direnean, pixkanakako prozesu geldo batean, literaturak galtzen du bere helburu moralizatzailea eta beste helburu batzuen zerbitzuan jarriko da. Esaterako, nazio identitatea sustatzea izango du helburu –frantses Pleiade famatuko kideek horretan dihardute–, edota gizartearen kudeantza eskuratzeko lehian dauden klase sozialen ethos kontrajarrien promozioa egitea. Honela, zenbait mendez burgesiaren eta aristokraziaren ethosen eta balioen arteko leiha emango da europar literaturan. Alde batetik joera burges errealista. Bestetik, joera aristokratiko-idealista. Alde batetik eleberria, bestetik genero nobleak (nagusiki antzerkia eta poesia, baina baita eleberriaren zenbait azpi-genero ere, hala nola gure Lazarragak lantzen duen eleberri pastoralak). Literaturak irakurlea heztea du helburu, balore batzuk transmititzea, izateko modu batzuen promozioa egitea, eredu sozial batzuen. Hezkuntza moralaren kezka –moralaren zentzu hertsian– ez da desagertu, baina badirudi Elizaren esku geratu dela –hor dugu Axular gurea– eta literaturan bigarren maila batekoa izatera igaro dela.

XIX. mendearen bigarren erdialdean, aldaketa berri bat gertatzen da. Literatur esparruaren autonomizatzearekin batera, literatura bere buruaren apologia egitera pasatzen da; literaturak magnifikatuko duen eredia idazlearena izango da aurrerantzean, ethos literario edo artistikoa defendatzea bihurtzen da Flaubert, Baudelaire eta dekadentista nahiz modernista guztien helburua. Eta zeregin horretan gizartearen gidaritza hartu duen burgesiaren aurka ezarriz eraikiko da

ethos berri hori, burgesiaren balioen kontrajarpen simetriko gisa. Nola azaldu aldaketa hau? Zerk egin du posible? Alde batetik XVIII. mendearen ondarrean –frantses iraultzaren graziaz– lorturiko autore eskubideek. Idazlea bere obraren jabe da, lehen ez bezala, ez du jada mezenasgoaren beharrik bizitzeko, idazletzan irauteko. Hortik bere handinahi eta harrokeria berria. Oroahaldun sentitzen da. Ez dio ezer zor inori. Prentsa askatasunak eta argitalpen askatasunak ere horretan lagundu dute, dudarik gabe. Bestetik, burgesia jaun eta jabe bihurtu da eta ez du jada idazleen beharrik –alegia XVIII. mendean izan zuen moduan– bere dominazio asmoak gauzatzeko. Bere etika gizartean zabaltzeko beste bide batzuk ditu, literatura baino eraginkorragoak: Estatuaren aparailu ideologiko guztia, alegia. Marxek superegitura deitzen duen huraxe. Elizaren eskuetatik kendu eta Estatu kapitalistaren zerbitzura jartzen ari den hezkuntza sistema da superegituraren osagaietako bat, zeina gero eta demokratizatuago baitakusagu. Aldi berean, sistema politikoen demokratizazioa onartzen du burgesiak pixkanaka, sufragio unibertsalarekin. Bere interesa delako, jakina, masa popularrei sinestaraztea joko kapitalistaren partaide direla eta ez jostailu. Bere aldetik –edo bere bazterretik, hobeto esateko–, idazlea erresuminduta dago burgesiak ez duelako jada bere laguntzaren beharrik, hortik bere herra. Hortik marginalitatearen ethosa, boheme famatua, poeta madarikatuaren mitologia. Idazle burgesak bere burua zigortzen du, masokismoa ariketa narzisiko bihurtuaz. Lehen gudate mundialaren osteko abangoardismo eta modernismo berantiar guztiak joera horren azken fasea baino ez dira. Burgesiarekiko herra muturreraino eramanen du idazleak. Hainbesteraino ezen sistema bera arbuiatzeko indarra biltzen duen. Idazleak sentitzen du gizarte mota berri bat posible dela (komunista, faszista, ala dionisiakoa, azken hau 60-70eko hamarkadetan) eta zeresana izan dezakeela, protagonismoa, eta zergatik ez lidertza, mugimendu iraultzaile antiburges horietan. Euskal Herrian joera kontestatzaile horrek, jakina den lez, hirugarren mundu guztian bezala deskolonizazioaren utopia izanen du helduleku, nazio askapenaren narrazio ertaina (ertaina diot, ez baita guztiz unibertsala, kristautasunaren narrazioa ala marxismoarena izan daitezkeen moduan). Literatura konprometitu edo engaiatuaren aroa hasten da orduan, esan bezala konkrezio desberdinen itxurapean, Gerra Hotzaren amaleraraino iraungo duena. Aro horretan irakurtzea ez da ekintza hedonista bat. Irakurtzea munduaren aldaketan parte hartzea da, zuzenean, ala

zeharka. Liberazio pertsonalaren iturri da literatura –muga moral eta politikoa askatu egiten du irakurlea. Eta irakurle kontziente eta desinhibitu bat munduaren iraultketaren agentea bihurtzen da. Transzendentzia bat dago –gizarte hobe baten itxaropena– irakurketari kanpo justifikazio bat ematen diona. Horregatik, irakurzaletasuna ez da baitezpada sistemak promozionatzen duen zerbait. Klase sozial batzuetan ondo ikusia bada irakurtzea –klase dominanteetan– klase dominatuetan (emakumeak barne), ordea, ekidin nahi den bihotzat jotzen du klase dominanteak berak, nahiz eta beharrezkoa iruditzen zaion formakuntza minimo bat eskaintzea klase dominantei, sistemaren beharretara hobeto egokitu daitezen.

Bloke sobietarraren gainbeherak eta petrolioarengatik krisiak ohartarazten dutenean kontsumo gizartea luxu bat dela, planetaren errekurtsioak mugatuak direla, eta ez dagoela abundantzia horibetirako hor, aro postmodernoa sartzen gara. Abundantziatzeko orainaren nostalgia bat da aro postmodernoa. Urrezko aroan bizi garela kontsentipenak sortzen duen nostalgia antizipatua, depresio light bat.

Aro postmodernoa ideologikoki anti-ideologikoa da. Post nazionala, post-burgesa, post-iraultzailea, post-dena. Ez da ezertan sines ten. Ez dago narrazio handirik, ez dago utopiarik. Kapitalismoa ez du inork maite bere esentzian, burgesek beraiek ere ez (gustoko dute XX. mende bukaerako burgesek pobrez mozorrotzea, bourgeois-bohème-aren itxurapean agertzea), baina denok maite dugu kontsumoaren praxis gisa¹. Ohartzen gara ezin dela kapitalismoa ordezkatu. Are, aitortzen diogu geure buruari ez dugula ordezkatu nahi, asko eta sintzeroki gorrotatu arren. Eta kapitalismo hedonista berantiarrekiko daukagun adikzioa areagotu baino ez du egiten arriskuan dagoela ikusteak. Mendebaldeak boterea galdu du kapitalismoaren arrakasta mundialaren ondorioz, eta kontsumoaren urrezko arotik ateratzeko beldurrarekin bizi gara guztiok, arnasari eutsiz, akojonakojona eginda. Krisiaren aroa da. Ez bakarrik krisi ekonomiko kronikoa, baizik eta krisi moral kronikoa. Ez dakigu zer defenditu. Ez dakigu zein eredu jarraitu. Eta hutsune hori betetzera dator plazerra-

(1) Kurioski, komunismoarekin alderantzizko zerbait gertatzen da, askori gustatzen zaigu ideia. Ordea, praxiari izu laborria diogu, ez baitugu gure ontasun eta plazerretatik deus ere laga nahi (are gutxiago besteek emateko baldin bada).

ren etika (edo etikarik eza). Plazerra kontsolamendu bat da. Orainaren nostalgja antizipatuaren kontsolamendua. Zentzubakoa bezain eroso eta atsegina den sistema sozial auto-erreproduzitzaille baten aurrean edo baitan geratzen zaigun azken errekurtsua. Eta denok gaude plazerraren kontsolamendura etsita. Ez dugu ezer hoberik espero. Plazerra da gure igurikimen zerumuga bakarra. Hortan datza gaurko egoeraren berezitasun historiko absolutua: plazerra helburu bihurtu da. Lehen bitarteko soil zelarik.

Best-sellerraren aroa da postmodernitatearena, literaturan. Best-sellerra idela bat da, hitzaren zentzu platonikoan. Perfekzioaren irudia eskaintzen du best-sellerrak: liburu atsegina, plazer-emallea, eta kontsentsu sortzailea. Zoriona baizik ez du ereiten inguruetan best-sellerrak: irakurlearen zoriona lehenik, gogoko dituen osagai literario guztiak eskaintzen baitizkio (intriga aberatsa, identifikazioa errazten duten pertsonalak, luzetasuna –plazerra zenbat eta luzeagoa hobea baita–, eta baita beste irakurle-kontsumitzaileekin irakurketaren plazerra partekatzeke aukera –zeren, zenbat eta irakurriagoa, orduan eta komentagarriagoa bihurtzen baita lagunartean). Baina zoriona ez da irakurlearena bakarrik: editorearena, hedabideena eta idazlearena ere bada, azken hauek aberastu egiten baitira best-sellerrari esker. Idazle madarikatuaren aroa amaitu da. Idazle engaiatuarena ere. Best-seller egilearen aroan gaude. Hori da idazlearen ethos berria. Eta plazerrari loturiko ethosa da, irakurlearen ethosa bezalaxe. Irakurleak *ondo pasa* nahi du. Kitto. Ez du txaparik nahi, ez du buruhausterik nahi, ez du moralizatorik edo ikasgaiarik nahi. Plazerra eskatzen dio idazleari. Eta idazleak ere *ondo pasa* nahi du: hots, dirua irabazi nahi du, mediatizatua izan nahi du, bidaiatu nahi du, mintzaldiak eman nahi ditu munduko hiri ederrenetan, maitatua izan nahi du, gozatu nahi du bere idazle paperaz. Ez du sistema aldatu nahi, ez du sistema gorroto, sistemari daukan zuku guztia atera nahi dio. Eta helburu hori betetzeko beharrezkoa zaio irakurlearekin komunikazioan sartzea. Idazlea komunikatzaile bihurtzen da. Idazleak ez dio sentiarazi nahi irakurleari bere gaintetik dagoela intelektualki (nahiz gehienetan hala den). Halaber, Bernard Lahirek dion moduan, gaur egun idazleak nekez joka dezake «l'art pour l'art»-aren idazle guztiz autonomizatuaren antzera, zeren mundutik erretiratzeko keinu teatrala egitea otutzen bazaio, inor ez da joango bere bila, bolizko dorrean ustelduko da bere testuekin batera... beraz, irakurlearen bila joatea beste erremediorik ez dauka eta irakurlearen aurrean

azaltzen denean, umiltasun hipokritaz bere gehiagotasuna mozorro-tu egiten du irakurlearen mailara jaitsiz, politikari populistak egingo lukeen moduan. Baudelaire-k irakurleari «hypocrite lecteur, mon semblable, mon frère» esaten bazion (bere irakurle burgesari, alegia) gaurko irakurleak idazleari antzeko zerbait esan liezaiolke: «idazle hipokrita, nire antzekoa, nire anaia». Idazleak irakurlea seduzitu egin nahi du, ez astindu, ez kezkatu, ez txokatu, ez probokatu. Edo bai, astinduko du, kezkatuko du, txokatuko du, probokatuko du, baina ez gehiegi, ez definitiboki, doi-doi normaltasunera itzultzeko plazerra handiagoa izan dadin obraren amaieran. Sedukzio ariketa bat da idaztea, aro postmodernoan. Idazlea Casanova bat da, irakurleak konpultsiboki seduzitzen dituena eta azken hauek emateko daukate-na eman ostean irakurleria berrien bila abiatuko da, modaren halze boladel jarraiki, bere estiloa eta gaia beharren arabera aldatuz. Idazle komunikatzailea perbertso polimorfo bat da. Ez zailo irakurlearen kalitatea edo identitatea interesatzen, kantitatea baizik, kantitate hori baita bere plazerraren baldintza sine qua non-a, bere estatus sozial hauskorren bermea. Berdin zailo norentzat edo zein hizkuntzatan idatzi, irakurleak milaka zenbatzen diren bitartean. Berdin zailo, orobat, nola edo zertaz idatzi. Gaur Gerra zibila eramaten da hobekien eta hortaz idatziko dut, bihar autofikzioa egongo da modan eta nire familiako istorio intimoa salduko dut. Etzi? Auskalo.

3.- Ikasleen plazerra eta hezkuntzaren krisia

Hezkuntza hil dute... hobetu nahi zutenen ideiak erabiliz. Borondate onez ari ziren pedagogia berrien pentsalari eta defendatzaileak. Haurren eta ikasleriaren ezagutza eta errespetutik abiatu behar zela aldarrikatzen zuten. Eta denok ados egon gaitetzke. Baina zein da gobernariak, hezkuntza sistema osoak, baita gizarteak bere orokorrean, egin duten ideia berritzaile horien interpretazio praktikoa? Gobernariak zera pentsatu dute, eskola enpresa bat dela, eta enpresa batek bezala bere emaitzak hobetu behar dituela etengabe. Zenbat eta hiritar formatuagoak, orduan eta produktiboagoa eta lehiakorragoa bihurtuko delakoan gizartea. Eta zer da emaitzak hobetzea? Batxillergoa eta goi-ikasketak dituzten ikasleen kopurua emendatzea. Helburu hori betetzeko, hain zuzen, pedagogia berriak ondo datozkie. Zergatik? Bada, pedagogia berri honen interpretazio faltsu baten arabera eskola errazagoa bihurtu behar baita klase sozial apa-

lenetatik datozen ikasle masa berrientzat. Ikaslea ezagutzea, ikaslearen beharretara eta interesetara egokitzea zer da, ez bada eskola errazagoa bihurtzea? Ez duzu ezagutzen Homero? Zure burasoei esan dizute Simpson familiako aitaren izena dela? Ez kezkatu, nahi baduzu Simpson-ak irakur ditzakezu eta horretaz egingo duzu zure sei hileko lana. Zaila egiten zaizu Jon Miranderen poesia ulertzea? Lasai, Toti Martinezen eleberrri bat emango dizut irakurtzeko.

Pixka bat –tamalez ez hainbeste– karikaturizatu dudan joera horrek ez du literaturaren irakaskuntza bakarrik ukitzen. Hezkuntza sistemaren joera orokorra da. Ikasleari ez zaio esfortzu gehiegi eskatzen, ez da traumatizatu behar. Ikaslea entretenitu egin behar da, irakasleak lortu behar du ikaslea interesatzea eta ez alderantziz. Ikasleari ezin zaio exigitu interesatzea. Hori biolentoegia litzateke, terrorismo intelektuala. Ikaslea, irakaskuntzaren publiko edo ikusentzule bihurtu da. Irakasleak eskaintzen duen espektakuloaren ikusle kapritxoz betea, uneoro zapping-a egiteko prest. Gainera orain ikasleei, gero eta toki gehiagotan, irakasleen lana ebaluatzeko aukera ematen zaie. Ikasle erregeak erpurua gorantz ala beherantz ipiniko du kurtsoaren bukaeran eta inkulturaren piztia garaiezinaren aurka alferrik eta armarik gabe borrokan aritu den irakasle-gladiadorearen patua bere esku dauka.

Joera orokorra dela esan dut, alabaina humanitateak dira kaltetuenak eta humanitateen barruan, filosofia eta literatura are kaltetuegoak. Saiatu behar gara ulertzen zergatik gertatzen den hau. Lehenik konpara dezagun literaturarekin gertatzen dena humanitateetatik kanpo dagoen gaiekin gertatzen denarekin, desberdinatsuna egon badagoela egiaztatzeko. Pedagogia berrietan inplizitua zen ideia horietako bat honakoa zen, literatura ematen zuen irakasleak irakurzaletasuna sortzeko obligazioa zeukala. Ordea, gauza bera eskatzen ote zaio matematika irakasleari? Ez, noski (edo askoz gutxiago). Inork ez dio eskatuko matematika irakasleari matematikazaletasuna sustatzea bere ikasleen baitan. Literatura irakasleak «ikasleen interesetatik gertu dauden liburuak hobetsi» behar ditu, «ikasketen eta esperientzia sozialen arteko lotura berreskuratzea» izan behar du helburu. Hori eskatzen al zaio matematika irakasleari? Inolaz ere ez, jakina. Ikasleei berez interesatzen al zaie trigonometria? Ez. Eta halere trigonometria irakatsiko du, lasai-lasai, irakasleak. Eta behartu egingo du ikaslea trigonometria irenstera, gauzez loa galdu barik.

Azkenik, literatura irakasleak ikasleen gaitasuna kontuan hartu behar omen du. Irudika dezagun une batez matematika irakasle bat uko egingo liokeena Thales-en teorema irakasteari ikasleak maila apalegia dutelako. Ez da posible. Programan dago Thalesen teorema eta kitto. Ikasi behar da. Azken printzipio bat: «ikasleari egunerokotasunean ballagarri izango zitzaizkion edukiei eman zitzaien lehentasuna». Jakina Txillardegiren bakarrizketaren erabileraren ezagutza *Leturiaren egunkari ezkutuan* ez dela baltezpadakoa egunerokotasunari aurre egiteko. Baina noiz ballatzen dugu algebra hiritarron ehuneko larogeita hemeretzia osatzen dugunok gure eguneroko bizitzan?

Ikusten denez, humanitateak ez dira matematikak bezain estimatuak egungo hezkuntza sisteman. Eta honek ez du zerikusirik bataren edo bestearen egiazko erabilgarritasun edota utilitate sozialarekin. Alta, matematikak ikasleen arteko selekzio sozial zorrotz eta gupidagabea egiteko erabitzen dira, eta literatura ez. Zergatik? Bestelakoa ote zen egoera antzinako garaletan, edo beste herri batzuetan? Badirudi baietz. Badirudi beste garai batzuetan humanitateak garrantzitsuagoak zirela hezkuntza sistemaren baitan. Modu berean, beste herri batzuetan literaturak izugarritzko funtzio *diskriminatzailea* izan du (hitz honen anbiguitate guztiarekin) eskolaren baitan, Frantzian, esaterako. Frantses literatura eta hizkuntza ez ezagutzeak diskriminatu egiten zuen hiritarra sozialki. Selekzio edo diskriminazio soziala egiteko irizpide nagusietakoa (ez bada nagusiena) zen frantsesa ondo erabiltzea, hots, frantses mintzaira literarioaren erreferentzia eta kodeak menderatzea. Gaur egun, ordea, jende askoren harridurarako, Frantzian ere literaturak bere dizdira galdu du eta hezkuntza sisteman zeukan garrantzia galtzen ari da, urtetik urtera, erremediorik gabe. Beraz, ondorioztadezakegu literaturaren egungo ahulezia ez dela egoera natural bat, betidanikoa. Egoera historiko konkretu baten emaitza da.

Zer gertatzen da, bada, humanitateekin, eta bereziki literatura-rekin, hain estimu apalean egoteko egungo hezkuntza sistemetan?

4.- Zertarako irakatsi literatura?

Ondo pentsatzen jarrita, normala da hezkuntza sistema Estatu neo-liberalaren superestruturara gisa azken honen beharrei begira egotea. Eta zein dira, bada, behar horiek, zein lirateke egungo ikas-

leek ikasi beharko lituzketen galak, eskuratu beharko lituzketen jakintzak sistemaren interesel ahalik eta hobekien erantzun ahal izateko? Nik uste, gutxi gora behera honakoak direla gizarte neo-liberalak hezkuntzaren trivium-a osatzen duten galak: lehenik hizkuntzak; komeni da bat baino gehiago jakitea, langile neo-liberalak ideala mobilitatera egokitua dagoelako (munduko edozein tokitan edozein momentutan lan egiteko prest egon behar du, multinazional bihurtu diren enprezentzat), eta ahal bada hizkuntza handiak jakitea (hauekin egiten baita negozio gehien gaurko munduan); bigarrenik oinarriko matematikak ezagutzea (negoziorako beharrezkoak direnak) eta, hirugarrenik, internet erabiltzen jakitea. Kirolaren beharrezkotasuna bigarren maila batean kokatuko nuke: hiritar osantzuak sistemarentzat merkeagoak dira eta beraz sasoian egoten irakatsi behar zaie hiritarrei, adibidez kirolaren praktika irakatsiz. Eta kitto. Gainerakoa, *beste guztia*, soberan dago; ez du ezertarako balio. Humanitateak (historia, geografia, filosofia, literatura, etb.) ez dira beharrezkoak sistemaren funtzionamendu onerako. Liburuak irakurtzea, gainera, kaltegarria da ekonomiarako, kontsumo orokorrarako. Irakurtzen pasatzen dugun denbora luzean ez baitugu ezer kontsumitzen. Bestalde, humanitateak, orokorki, izpiritu kritikoaren garapena eragin dezakeelako susmopean bizi dira, behintzat ospe (on ala txar, nondik begira) hori daukate, eta sistemak ez du izpiritu kritikorik behar. Kontsumitzaile eta langile otzanak nahi ditu, beraien plazerraz baino arduratzen ez direnak. Horregatik, sistemak ez die inoiz oztoporik jarriko plazerrai. Horren adibide ikusgarriena sexualitatearena da. Beste garai batzuetan sexualitatea indar kontrolagaitz eta subertsibo gisa ikusten bazen, gaur egun sexualitatearen promozioa egiten du Estatuak berak. Honela, aro postmodernoan pornografia nonahi dago eskuragai eta homosexualitatea bezalako praktika minoritarioak legeak berak babesten ditu. Askoz ere interesgarriagoa zaio sistemari sexualitatea plazer legal gisa promozionatzea, ondo dakielako plazer erreprimiteuek kontestazio soziala eragin dezaketela. Ez da inor utzi nahi plazerraren esferatik kanpo. Denok daukagu plazerraren esperientzia bizitzeko eskubidea. Giza-eskubide garrantzitsuena bihurtu da plazerra.

Kontestu honetan, zer egin literaturarekin? Luzaz hiritar idealaren heziketa moralerako eta nazio identitate jakin baten arabera formatzeko erabili badu sistemak literatura, hezkuntza sistemaren bitar-

tez, gaur egun ballagarritasun hori galdua du, arras. Gaurko hiritarrari ez zaio birtute berezirik eskatzen (ez zaio Erromatarrei bezala «virtus» idealari egokitzea eskatzen, kalitaterik gabeko gizona da gaurkoa, bere plazerraren senari jarraitu besterik ez daukana), eta morala jada ez da auzi sozial esanguratsua, baizik eta neurotiko batzuen arrafinamendu masokista-onanista.

Bestalde, Estatuak nazio eraikuntzarako literatura baino tresna eraginkorragoak ditu orain eskura: ikus-entzunezko industria, kirol selekzioak, etb. Dena den, nazio identitatearen eraikuntza, gurea bezalako periferietan salbu (uler daitezkeen eta zilegitasun osoa duten arrazoiengatik), ez da lehentasun bat. Estatu nazioak ez dira lehen bezain sutsuki nazionalak, eta Estatuak indarra galdu dute, gisa guziz, Sistema neo-liberal globaleko beste indar faktikoen aurrean (multinazionalak, super-elite internazionala).

Ondorioz, gaurko literaturaren irakaskuntzak ez badu ondo funtzionatzen, ez da pedagogia txarra delako, edo irakasleak ez direlako gai ikasleen interesa sortzeko. Benetako arrazoia da literaturak ez duela funtzio sozial garbirik, ez bada, gurean bezala, oraindik ere nazio eraikuntzarako erabiltzen dugun toki periferikoetan.

Ez du ezertarako balio, ez bada entretenitzeko, plazer mota nahiko errefinatu bat emateko. Ironikoa eta tristea bada ere, alde horretatik ez dabilta erabat oker irakurzaletasunaren beharra defenditzen dutenak. Literatura zerbaitek salba badezake, eman dezakeen plazerraren promozioak salbatuko du. Ordea, literatura soilik plazer iturri gisa hartzen badugu, zertarako behar dituguliteraturzaleak? Ez baldin badauka literaturak helburu zeharkakorik, transzendentziarik bere atzekaldean edo gainekaldean, zertarako da beharrezko hezkuntza sisteman?

Zergatik ez dugu jartzen beste edozein plazer iturriren mailan; hau da, arrazoiketa muturreraino eramanez, zergatik ez irakatsi eskolan edo ikastetxean zinema edo telebista begiratzen (badakit egiten dela zinemarekin, baina uste dut telebistarekin ez direla atrebitu oraindik). Zergatik ez luke promozionatuko telebistaletasuna hezkuntza sistemak?

5.- Ala oraindik sinesten dugu, pittin bat, literaturaren balio sozialean?

Zerk salba dezake literaturaren irakaskuntza, egungo kontestuan?

Komentzituta nago didaktikak ezin duela ezer egin, edo oso gutxi. Literaturaren estatus sozial eroria delako arazoa. Bestalde, gaur egun interpretatu eta praktikan jartzen den moduan, pedagogia berria deritzana sozialki diskriminatiboa dela esatera ere ausartuko nintzateke. Izan ere, eskoletan urteak eta urteak igarotzera *kondentatu* dituen maila sozio-kultural apaleko ikasleria berriaren masa ez da inoiz joango bere kabuz literaturaren «klasikoak» irakurtzera, ez baldin badu hezkuntza sistemak horretara behartzen. Bai ordea ikasle sozio-kulturalki pribilegiatuak. Hortaz, obra errazak eta ustez beraien interesel egokituak, beraien egunerokotasunari lotuak, bakarrik eskaintzen bazaizkie irakurtzeko, kendu egiten zaie ikasle sozio-kulturalki desfaborezituak goi-literaturarekin inoiz kontaktuan egoteko aukera bakarra, alegia, eskolak eman ziezalekeena. Kontua da, hortaz, ia sinesten dugun beharrezkoa dela haur eta gazteentzat goi literaturarekin, kanon klasikoarekin, kontaktuan egotea. Ia sinesten dugun onuragarria dela «benetako literatura» ezagutzea hiritar arruntentzat. Ala guretzat literatura izena ere merezi ez duen zabor testuala emango diogun, uste dugulako ikasle gizarajoeak ez luketela ulertuko egiten diogun mesedea zenbait klasiko irakurtzera bortxatuz.

Badakit ez dela hitz maitatua, baina hezkuntza ez al da bortxaketa bat, definizioz? Ez dezagun ahantzi hezkuntza hitza erabiltzen dela animaliekin egin daitekeen lana ere izendatzeko. Hezkuntza izenak esan nahi duena esan nahi du eta ez genioke beldurrik izan behar. Ez al naute bortxatu matematikak irenstera? Bai. Eta zer? Esker ona baino ez daukat horrelako gauza *inutilak* ikastera bortxatu nauen hezkuntza sistemarentzat. Gauza inutilak maitatzen irakasten duen sistema ezin da guztiz gorrotagarria izan. Egunerokotasunean beharrezkoak diren gauzak soilik erakustera mugatuko litzatekeen hezkuntza sistema beldurgarria litzateke. Benetan inhumanoa dena da norbait kondentatzea, bere jatorri sozio-kulturalengatik, ezagutzen ez dituen gauzak inoiz ez ezagutzera, ustez eta ez litzazkioketela gisa guziz interesatuko. Zer da hezkuntza ez bada jendea aldatzeko,

altxatzeko eta hobetzeko xedea? Hiritarraren ideal baten arabera norabide bat emateko xedea. Edo bestela ez gaitzen gehiago mintza hezkuntzaz eta berrizenda dezagun horretaz arduratzen diren ministeritzak. Hemendik aurrera «kontsumitzaile gazteen motibazio intelektual moderaturako sedukzio ministeritzak» dei genitzake.

«Kanon klasikoa» esapidea erabili dut eta behar bada baten bat harrituko zen hitz elkarketarekin. Kanona ez al da, ba, klasikoen zerrenda? Afera da kanonaren bi bertsioren aurrean gaudela egun. Bata esparru literarioaren zirkulu hertsienak –kualifikatuena–ekoizturikoa (idazleak, kritikoak) eta bestea esparruz kanpoko edo esparruaren gunetik urruti dauden aktore ez hain kualifikatuak eragindakoa (merkatua, hedabideak, industria kulturala, irakurle-erosleak, hezkuntza sistema). Besteren bat txokatuta sentituko da irakurle batzuk kualifikatuzat jotzen ditudalako eta gainerakoak ez hainbeste. Bada, esan behar dut, sentitzen dudala baina egiazki hala dela. Kualifikatuta egon zintezke literaturaren arloan (asko irakurri duzulako, literaturaren historia ezagutzen duzulako, testuak irakurtzen eta aztertzen ikasi duzulako, eta horrek guztiak urteetako lana suposatzen du) eta kualifikazioak ez dauka zerikusirik obrak maitatzeko edo ez maitatzeko denok dugun gaitasun demokratikoa-rekin. Horregatik, erakunde literarioaren partaide gisa, zirkulu kualifikatuaren kanona defenditzea dagokit. Eta kanon komertzialaren eraginaren aurka borrokatzea dagokit (salmentak ez direlako inoiz inon automatikoki lotuta egon kalitatearekin baizik eta beste hainbat irizpiderekin), argialetxe indartsuenek eskola eta ikastetxei inposatzen dieten kanonaren aurka borrokatzea dagokit, hedabideek erabakitzen duten kanonaren aurka borrokatzea dagokit (autore baten komunikazio ahalmenak ez duelako zerikusirik bere obraren balioarekin), kualifikaziorik gabeko epaimahaiak erabakitzen duten kanonaren aurka borrokatzea dagokit (nola erabaki dezakete euskal kanon literarioa beraien bizitzan lehen aldiz –lehen aldiz!– euskaraz idatzitako obra bakar baten itzulpena –itzulpena bakarrik– irakurtzen duten Madrilgo sariko epaimahaikideek?). Gauza horien guztien aurka borrokatu behar naiz irakurle kualifikatu gisa nire baliagarritasun sozialean eta literaturaren balio absolutuansinesten badut. Horrekin ez dut esan nahi kanona behin betirako finkatua dagoenik ez eta kontsentsualki finkatzen denik. Zirkulu hertsia horren barruan ere, nahiz eta jende guztia kualifikatua izan, ez daude/gaude denak ados

eta borroka etengabea da kanonaren birdefinizio eta eguneraketa-rako.

Orain, saia nadin esaten zergatik sinesten dudan literaturak ba-duela oraindik ere balio sozial bat eta merezi duela seriozki irakatsia izatea, hots, gizartean mugitzeko eta hiritar ideala izateko beharrezko den jakintza gisa, eta ez aisialdirako plazer iturri soil gisa.

Sinesten dut literaturak, gizateria guztiarentzat, balio duela eza-gutzen den gizatasun sentimentuaren esplorakuntzarik osoena eta zorrotzena proposatzen duelako arte guztien artean. Munduko beste jendeen ezagutzarako (beste herrien nola beste norbanakoen) tresna paregabea da eta, zentzu horretan, elkar ulermena bermatzeko tresna bezala dakusat. Bestearekin bere bestetasun osoan identifikatzera eramaten nauelako humanizatu egiten nau literaturak, neure buruaren ezagutza hobetzen laguntzen dit eta nire sentiberatasun emozional nola intelektuala garatzeko balio dit. Horrez gain, literatura onak, beste birtute askoren artean, zentzu kritikoa eragapena eragiten du eta hiritar idealik ezin irudika dezaket kalitate hori gabe. Laburbiltzeko, zibilizazio faktoretzat daukat, XX. mendeak kontrakoa frogatu duela badirudi ere batzuetan¹.

Bestalde, sinesten dut literaturak euskaldunontzat –nazioen kontzertuan nahiz literaturarenean periferikoak garen aldetik– oraindik ere balio duela gure naziotasun arazotsuari buruzko gogoeta egiteko, komunitate sentimentu zibillizatu, autokritiko eta sotil bat garatzeko, garai batean balio izan zien moduan beste hainbat naziori, nahiz gaur nazio handi horientzat pixka bat galdua bide duen ballagarritasun hori, besteak beste ikus-entzunezko entretenimenduak gailu hartu diolako literaturari identitate kolektiboa eta balio kulturalak

- (1) Krudelkeria eta zibilizazioa ez daude kontrajarrita, nire ustez. Horretan ez nator bat Atxagak Camilo Lizardiren ipuinean esaten zuenarekin, alegia obabatarrek aski irakurri ez zutelako nahi zutela Javier haur-basurdea hil. Nazien krimenak ez ziren barbaroak. Krimen oso zibillizatu eta arrafinatuak izan ziren, pentsatuak, kalkulatuak, argudiatuak; bestela esateko, goi mailako kontestu kultural batean bertatuak. Era berean, uste dut gizarte bat krudelkeriarik gabekoa izan daitekeela nahiz eta zibilizazio maila apalekoa izan. Ez ditzagun nahasi, beraz, zibilizazio maila eta biolentzia maila. Demokrazia eta filosofia asmatu zituzten Greziar genialek esklabuak zituzten beren zerbitzuan. Uste dut, hala eta guztiz ere, hobe dela krudelkeria irakurria krudelkeria ez-irakurria baino, aukeran.

hedatzeko tresna gisa. Kontua da, gurean, bederen, ez daukagula produkzio tresna zinematografiko edo telebisual nahikoa indartsurik eskura eta, hortaz, oraindik ere, zortez behar bada, literaturara jo besterik ez daukagula geure idiosinkrasi kulturala lantzeko.

Sinesmen horretan oinarrituz, pentsatzen dut hezkuntza sistematik literatura irakatsi behar duela ez ikaslearen komunikazio gaitasuna hobetzeko tresna edo soportea gisa, baizik eta bere berezko interesarengatik, fenomeno zibilizazional, nazional, kultural eta artistiko gisa. Monen ondorioa da ez natorrela bat pedagogia berritzaileen beste kredoetako batekin, hots, literaturaren historia irakastea sobe-razkoa delako ustearekin. Nire aburuz literaturaren historia ezagutu gabe ezinezkoa da literatura benetan ulertzea. Ezinezkoa eta interesik gabea. Ez dago literaturarik bere historia ezagutu gabe, hitzen segida bat baino ez dira liburuak, beren kontestu historikoaren abstrakzioa eginez gero. Bere buruan konfiantza lukeen literaturaren irakaskuntza batek toki zentrala itzuli beharko lioke literaturaren historiaren irakaspenari. Jakina, honek ez du esan nahi literaturaren historiaren bertsiio zaharrera itzuli behar denik (izenak eta datak zerrendatzea, eta kasurik hoberenean biografiak). Teoria literarioaren eta zientzia sozialen ekarpen anitzak integratu behar ditu literatura- ren historiak interesgarria izango bada.

6.- Azken gogoeta bat zaletasunaren transmisioaz

Literaturaren historia ikasgeletatik kanporatzeko erabiltzen den argudioetako bat –argudio nagusia, apika– da ikasleak aspertu egi- ten dituela, hori ez dela literaturaren ikusmolde bizia, literatura ikas- leek bizi egin behar dutela, esperimintatu, gozatu. Aitzakia horrekin, liburu erraz eta dibertigarriak irakurrarazten zaizkie eta jolasak propo- satzen literaturaren inguruan, edo idazlea ekartzen dute ikasgelara eta denak kontent, pentsaturik idazlearen presentziak arazo pedago- giko guztiak konpondu dituela, magiaz bezala (askotan idazlea bera delarik baldarrena bere literaturgintzaz zerbait transmititzeko, litera- turaren zera azaltzeko). Kontua da ea onartuko genukeen historia klase batean frankismoari buruzko azalpenak eta kontakizun histori- koa baztertzea eta horren ordeaz frankista eta anti-frankistetara jolas- tea patioan, ikasleek hobeto asimilatuko dutelakoan horrela frankis-

moa zer zen, esperimentazioaren bidez, aktore bihurtuz, dibertituz. Pedagogia berrien interpretazio faltsu horrentzat kontua ez da ikasleek hobeto ikastea, baizik eta erosoago ikastea. Eta ez da gauza bera, tamalez, hobeto edo erosoago ikastea. Ikaslearen erosotasuna ez litzateke izan behar didaktikaren ipar-orratz. Ikastea, apur bat ikasten salatu garenok badakigu, ez da eroso. Eta ikasleari abstrakzio indar bat eskatzea, kontzentrazio ahalegin bat exigitzea, azalpen historiko bat jasanaraztea, ez doa Genebako Haurren Eskubideel buruzko Nazio Batuen Itunaren ezein artikuluren aurka. Aitzitik, horixe da irakaskuntza, bere esentzia, haurra bortxatu egiten du irakaskuntzak, hezi nahi bada. Baina ez nago ziur hezi nahi ote den, oraindik. Hitzari berari beldurra badiogu...

Irakasle bat literaturzalea baldin bada eta horrezaz gain dohaitsua eta irudimenez betea bere zaletasuna transmititzeko orduan, gerta daiteke literatura klasea atsegina suertatzea ikaslearentzat, eta hainbat hobe. Baina irakasle orori ezin zaio galdatu irakasten duen gaiarekiko zaletasun egiazko eta grinatsua. Ezin zaion bezala exijitu komunikatzaille iaioa izatea. Eska dakiokegun gauza bakarra da bere gaia ondo ezagutzea eta transmisio lana ahalik eta seriozkien, trebekieneta egokien egitea, haurrei uneoro ulertaraziz gaiaren garrantzia. Hortik landa irakasleak lekarkeena bonusa da, bonus ongi etorria, esan gabe doa. Bestela esanda, zaletasuna ez da irakaskuntzaren helburua, baizik eta tarteka ematen den efektu kolateral bat, mirari eskergarria.

Hortaz, nire aburuz, zaletasunaren transmisioaren problematika eskolaren, ikastetxearen zein unibertsitatearen eremuetatik at ezarri beharra dago. Zaletasuna ez da irakaskuntzaren auzia ezta kezka ere. Irakaskuntzak irakatsi egin behar du, funtsezkoa deritzolako gai jakin bat ikasleari ezagutaraztea, horren garrantziaz, horren balio sozialaz komentzituta dagoelako. Irakaskuntzak ez du zertan ikaslea ezertan zaletu. Horrek ez du esan nahi zaletasunaren transmisioa interesik gabeko auzia denik, ezta gutxiago ere.

Galdera berria, hartara, honakoa litzateke: nori eta nola dagokio irakurzaletasuna sustatzea? Iruditzen zait azken urteotan garatzen eta hedatzen ari diren hainbat esperientzia emankorrek suertatzen ari direla. Bakar batzuk aipatzearen, idazmintegiak, irakurle klubak, irakurketa saio edo diziplina artistiko ezberdinak nahasten dituzten

emanaldiak, erakusketa ibiltariak, azoka ofizial eta alternatiboak, literaturaren promoziorako blogak (azkena Mitzen Ubera, baina badaude beste asko ere), Ahotsenea bezalako ekimenak, etb. Literatura gizarteratzen ikasi da gurean, asko ikasi ere, eta sare interesgarria osatuz doa zazpi lurraldeetara iristen dena. Gizakia izaki mimetikoa da, René Girard-ek irakatsi zigunez, eta gauza guztiak bezala literaturzaletasuna kutsatu egiten den zerbait da, izatekotan, alegia gure inguruan zaletasuna ikusten badugu gu ere zaletzeko aukerak biderkatu egiten dira. Esan dut kutsatu egiten dela, eta hori da hitz gakoa. Zaletasuna ez da irakasten. Bi hitz hauek ez doaz elkarrekin. Bi prozesu oso desberdinak –kontrajarriak izateraino– dira ikastea edo zaletzea. Zilegi da, jakina, eskolak baliatzea eskolatik kanpo gizartean garatzen ari den giro literaturzale berri hori (haurrak halako emanaldira eramanez, esaterako, edo, zergatik ez, idazlea ikastetxera ekarriz, ez nago horren aurka), baina eskolaren eginbearra ez da hori, eskolak nagusiki irakatsi egin behar du sozializazio egoki baterako funtsezkoa deritzona. Zein den gure ikasleei inposatu nahi diegun curriculum, eta zein izango den curriculum horren baitan literaturaren tokia eta literaturari buruzko ikuspegia, hori da irakaskuntzaren benetako eztabaida.

Azken hitz batekin amaitu gura nuke nire irakurzaletasunaren sorburuaz gogoeta eginez. Amak txikitatik musikazaletasuna kutsatu nahi izan dit. Kontzertuetara eramaten ninduen eta kontserbatorioan sartu ninduen arrabita jotzen ikas nezan (esan dezadan, halere, musika tresnaren –edo tortura tresnaren esan behar nuke– aukera utzi zidala). Beranduago, ikusirik dohain moduko bat neukala musikarako, saiatu zen ni esparru profesional horretara bideratzen. Nire goi-ikasketa musikalak finantzatzeko prest zegoen mezenas bat ikustera joan ginen ama eta biok. Alabaina, amari zin eginarazi nion kontserbatorioko azken diploma aterako nuenean aske utziko ninduela libreki aukeratzeko nire bidea. Onartu zidan eskaera. Hamaila urte luzez eguneroko laguna (edo etsaia?) izan nuen arrabita nire diploma lortu nuen egunean bertan bere kutxan sartu eta inoiz gehiago ez dut ireki. Horrek ez du esan nahi ez naizenik musikazaletu. Haatik, musikazaletu nauena ez da izan kontserbatorioko via crucis luzea, baizik eta nire amaren musikazaletasuna bera. Ama egun osoan nekusan musika entzuten, musika lantzen, musika bizitzen.

Horrek kutsatu dit birusa. Horri esker goza dezaket gaur musika gozaten dudan moduan.

Kontserbatorioan pedagogia eredu zaharkitu bati jarraiki eta bor-txaz ikasarazi zizkidaten solfegio eta arrabitari buruz zer esan? Bada, nire musikazaletasunean inolako eragin positiborik izan ez badute ere, pozik nagoela horiek guztiak ikasi izanaz, nire formakuntza intelektual eta kulturean aberastasun izugarria ekarri zidatelako, eta baita zeregin horretan orduak eta orduak iharduteak gerora izugarri ballagarria suertatuko zitzaidan lanerako autodiziplina gaitasuna ekarri zidatelako, besteak beste. Ikusten denez, ekarpen handiak dira, nahiz ez loturarik izan ezein zaletasunekin. Baina dena ez da zaletasuna eta plazerra bizitzan, sinestarazi nahi digutenaren aurka.

Gogoratzen naiz, bestalde, nire gelan entzerratzen nintzenean, eguneroko arrabita ordu-erdia egiteko, askotan egiten nuela tranpa eta atrilean partituren ordeztan Asterix eta Obelixen abenturen album bat irekitzen nuela. Horrela, edozein gauza jotzen nuen arrabitzaz, lasai irakurtzen niharduen bitartean. Baliteke, ironikoki, nire literaturzaletasuna egoera berezi hark lagundu izana, beste faktore batzuen artean. Literatura eguneroko lanetatik ihes egiteko modurik atsegina izan da niretzat beti, ihesbide bat. Eta esan dezaket eskolako literatura kurtsoek bezainbat zaletu nautela osabak herritik Bilbora eramaten ninduenetan erosten zizkidan Capitan Truenoren komikiek edota Mortadelo eta Filemonenek. Geroago, egia da, bi irakasle literaturzale amorratu eta kutsakor gurutzatzeko zortea izan nuela (bata ikastetxean, bestea unibertsitatean) erabakiorrak izan direnak nire irakurzaletasunaren sendotzean eta zehaztean. Esan dudan moduan, zaletasunak ez du zerikusirik irakaskuntzarena bezalako erakunde baten lanarekin edota helburuekin, kutsatze fenomeno bat da, eta guztiz intimoa eta inprebisiblea gainera. Zein izango den zaletasuna piztuko duen pindarra ez da erraza aurreikustea. Aitor dezaket, oraingoan nire idazle bokazioa aipatzearen, idazteko gogoak kutsatu zidan pertsona fikziozko pertsonaia bat izan zela, Julien Sorel, Standhalen *Gorria eta Beltza* eleberriko protagonista. Nolatan? Bada, eleberririk horrek preseski halako kutsatze baten istorioa kontatzen digulako. Bere baitan irakurlerik ez duen familia xume bateko seme gazteena da Julien. Irakurketak gorrotagarria zalon bizimolde batetik ihes egiteko bidea erakutsiko dio. Napoleonen memorien irakurle amorratua da eta irakurketa horrek emango dio bere bizitza

modu ezin erromaneskoagoan moldatzeko eta eramateko inspirazioa. Liburua irakurri nuenerako –hamalau urte nituen– banintzen bada irakurzale, ez ordea idazlegai. Baina Julien Sorel bere irakurketek sorginduta, eta bere bizitza irakurketa horien eraginez antolatzen eta planifikatzen ikusi nuenean, bada, une hartantxe ernetzen hasi zen nire baitan idazle bihurtzeko xede lausoa. Liburu batek norbaiten bizitza alda zezakeela erakusten zuen Stendhalen eleberriak. Liburuen indar misteriotsu horren sekretua zulatzeko asmoz neroni liburu egile bihurtzea beste erremediorik ez neukan.

Nire eskolako literaturaren esperientziari dagokionean (lehen aipatu ditudan bi irakasle hauen eragina kenduta) zer esan? Bada, zerbait deitoratzen badut zera dela: eduki nituen irakasle zenbaitek ez zidatela irakatsi euskal literaturaren historia eta bere garrantzia egin beharko zuten moduan. Behar bada gu aspertzeko beldurrez. Behar bada borondate onez. Baina irakasle batek bere gaia irakasteko lana seriozki eta komentziturik egin izan duen bakoitzean (nahiz eta zaletasun berezirik ez izan, nahiz eta ez komunikatzaile aparta izan, nahiz eta ez preseski modu ludikoan egin), interesgarria irudituzait beti, errespetatua sentitu naiz (ikasteko gai ginela sentiarazi baitigu horrela jokatzuz, jakintza hori gureganatzea merezi genuela sentiarazi baitigu), eta gaur egun eskertzen dut orduan niri *Irakastera* ausartu izana. Eskertzen dut aspergarria, nekagarria edo gogorra izateko arriskua hartu izana.

Ur Apalategi

Paue eta Aturri Herrietako Unibertsitatea

(UPPA)